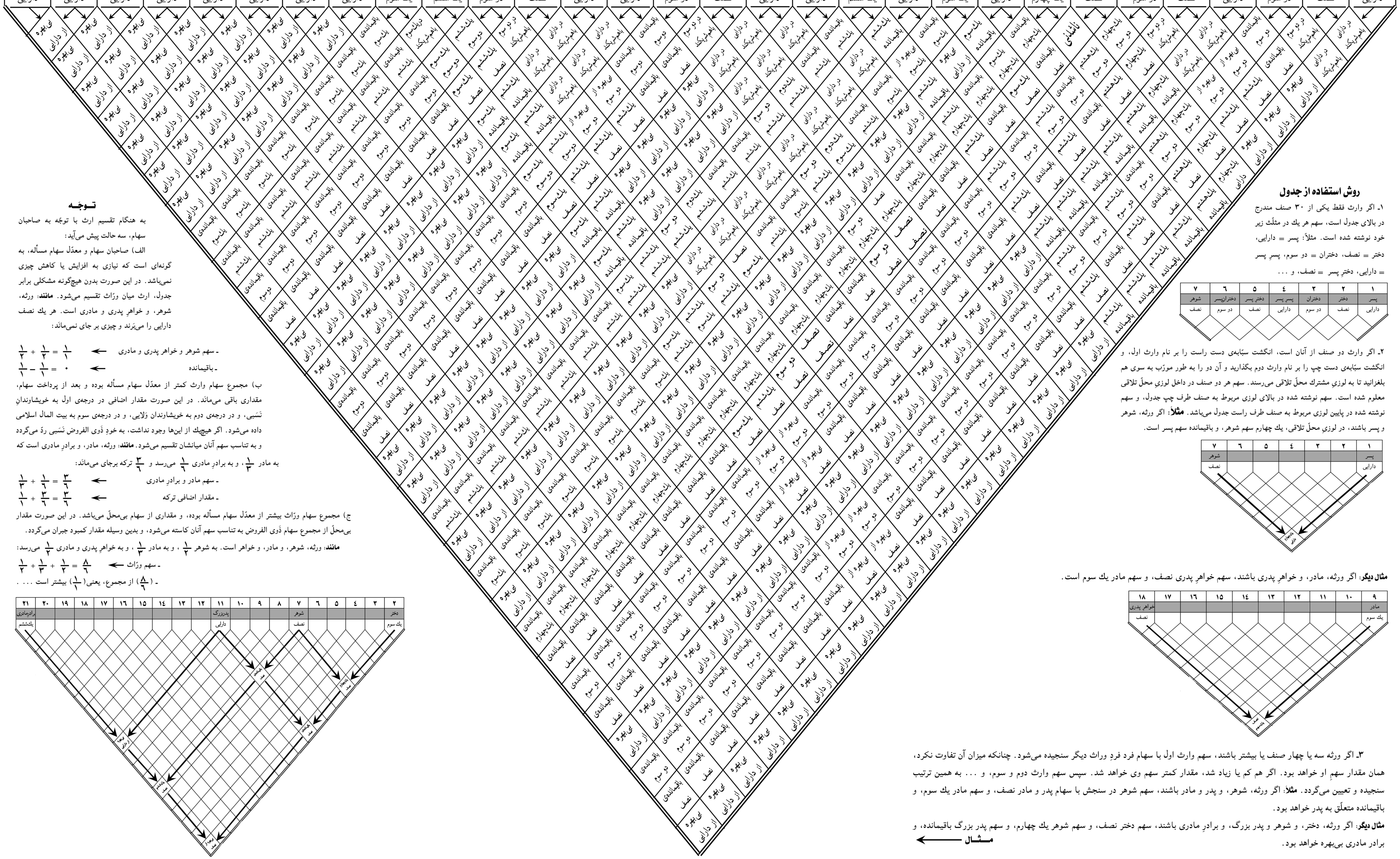
قَالَ تَعَالَىٰ: أَعُوذُ بِاللَّهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ ﴿لِلرِّجَالِ نَصِيبٌ مِّمَّا تَرَكَ الْوَالِدَانِ وَالْأَقْرَبُونَ وَلِلنِّسَاءِ نَصِيبٌ مِّمَّا تَرَكَ الْوَالِدَانِ وَالْأَقْرَبُونَ مِمَّا قَلَّ مِنْهُ أَوْ كَثُرَ نَصِيبًا مَّفْرُوضًا ﴿٧﴾ وَإِذَا حَضَرَ الْقِسْمَةَ أُولُوا الْقُرْبَىٰ وَالْيَتَامَىٰ وَالْمَسَاكِينُ فَارْزُقُوهُم مِّنْهُ وَقُولُوا لَهُمْ قَوْلًا مَّعْرُوفًا ﴿٨﴾ وَلْيَخْشَ الَّذِينَ لَوْ تَرَكُوا مِنْ خَلْفِهِمْ ذُرِّيَّةً ضِعَافًا خَافُوا عَلَيْهِمْ فَلْيَتَّقُوا اللَّهَ وَلْيَقُولُوا قَوْلًا سَدِيدًا ﴿٩﴾ إِنَّ الَّذِينَ يَأْكُلُونَ أَمْوَالَ الْيَتَامَىٰ ظُلْمًا إِنَّمَا يَأْكُلُونَ فِي بُطُونِهِمْ نَارًا وَسَيَصْلَوْنَ سَعِيرًا ﴿١٠﴾ يُوصِيكُمُ اللَّهُ فِي أَوْلَادِكُمْ لِلذَّكَرِ مِثْلُ حَظِّ الْأُنثَيَيْنِ فَإِن كُنَّ نِسَاءً فَوْقَ اثْنَتَيْنِ فَلَهُنَّ ثُلُثَا مَا تَرَكَ وَإِن
كَانَتْ وَاحِدَةً فَلَهَا النِّصْفُ وَلِأَبَوَيْهِ لِكُلِّ وَاحِدٍ مِّنْهُمَا السُّدُسُ مِمَّا تَرَكَ إِن كَانَ لَهُ وَلَدٌ فَإِن لَّمْ يَكُن لَّهُ وَلَدٌ وَوَرِثَهُ أَبَوَاهُ فَلِأُمِّهِ الثُّلُثُ فَإِن كَانَ لَهُ إِخْوَةٌ فَلِأُمِّهِ السُّدُسُ مِن بَعْدِ وَصِيَّةٍ يُوصِي بِهَا أَوْ دَيْنٍ آبَاؤُكُمْ وَأَبْنَاؤُكُمْ لَا تَدْرُونَ أَيُّهُمْ أَقْرَبُ لَكُمْ نَفْعًا فَرِيضَةً مِّنَ اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلِيمًا حَكِيمًا ﴿١١﴾ ۞ وَلَكُمْ نِصْفُ مَا تَرَكَ أَزْوَاجُكُمْ إِن لَّمْ يَكُن لَّهُنَّ وَلَدٌ فَإِن كَانَ لَهُنَّ وَلَدٌ فَلَكُمُ الرُّبُعُ مِمَّا تَرَكْنَ مِن بَعْدِ وَصِيَّةٍ يُوصِينَ بِهَا أَوْ دَيْنٍ وَلَهُنَّ الرُّبُعُ مِمَّا تَرَكْتُمْ إِن لَّمْ يَكُن لَّكُمْ وَلَدٌ فَإِن كَانَ لَكُمْ وَلَدٌ فَلَهُنَّ الثُّمُنُ مِمَّا
تَرَكْتُم مِّن بَعْدِ وَصِيَّةٍ تُوصُونَ بِهَا أَوْ دَيْنٍ وَإِن كَانَ رَجُلٌ يُورَثُ كَلَالَةً أَوِ امْرَأَةٌ وَلَهُ أَخٌ أَوْ أُخْتٌ فَلِكُلِّ وَاحِدٍ مِّنْهُمَا السُّدُسُ فَإِن كَانُوا أَكْثَرَ مِن ذَٰلِكَ فَهُمْ شُرَكَاءُ فِي الثُّلُثِ مِن بَعْدِ وَصِيَّةٍ يُوصَىٰ بِهَا أَوْ دَيْنٍ غَيْرَ مُضَارٍّ وَصِيَّةً مِّنَ اللَّهِ وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَلِيمٌ ﴿١٢﴾﴾ النساء: ۷ - ۱۲
﴿يَسْتَفْتُونَكَ قُلِ اللَّهُ يُفْتِيكُمْ فِي الْكَلَالَةِ إِنِ امْرُؤٌ هَلَكَ لَيْسَ لَهُ وَلَدٌ وَلَهُ أُخْتٌ فَلَهَا نِصْفُ مَا تَرَكَ وَهُوَ يَرِثُهَا إِن لَّمْ يَكُن لَّهَا وَلَدٌ فَإِن كَانَتَا اثْنَتَيْنِ فَلَهُمَا الثُّلُثَانِ مِمَّا تَرَكَ وَإِن كَانُوا إِخْوَةً رِّجَالًا وَنِسَاءً فَلِلذَّكَرِ مِثْلُ حَظِّ الْأُنثَيَيْنِ يُبَيِّنُ اللَّهُ لَكُمْ أَن تَضِلُّوا وَاللَّهُ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ ﴿١٧٦﴾﴾ النساء: ۱۷۶

جدول ارث ابن الهائم

۱	۲	۳	٤	۵	٦	۷	۸	۹	۱۰	۱۱	۱۲	۱۳	۱٤	۱۵
پسر	دختر	دختران	پسرِ پسر	دخترِ پسر	دخترانِ پسر	شوهر	همسر یا همسران	پدر	مادر	پدر بزرگ	مادربزرگ یا مادربزرگان	برادرِ پدری‌ومادری	برادرانِ پدری‌ومادری	خواهرِ پدری‌ومادری
دارایی	نصف	دو سوم	دارایی	نصف	دو سوم	نصف	یك چهارم	دارایی	یك سوم	دارایی	یك ششم	دارایی	دارایی	نصف

۱٦	۱۷	۱۸	۱۹	۲۰	۲۱	۲۲	۲۳	۲٤	۲۵	۲٦	۲۷	۲۸	۲۹	۳۰
خواهرانِ پدری‌ومادری	برادرِ پدری	برادرانِ پدری	خواهرِ پدری	خواهرانِ پدری	برادرِ مادری	برادرانِمادری	پسر برادرِ پدری‌ومادری	پسر برادرِ پدری	عموی پدری‌ومادری	عموی پدری	پسرعموی پدری‌ومادری	پسرعموی پدری	آزادکننده‌ی برده	بیت المال
دو سوم	دارایی	دارایی	نصف	دو سوم	یك ششم	یك سوم	دارایی	دارایی	دارایی	دارایی	دارایی	دارایی	دارایی	دارایی

روش استفاده از جدول

۱ـ اگر وارث فقط یکی از ۳۰ صنف مندرج در بالای جدول است، سهم هر یك در مثلّث زیر خود نوشته شده است. مثلاً: پسر = دارایی، دختر = نصف، دختران = دو سوم، پسرِ پسر = دارایی، دخترِ پسر = نصف، و . . .

۱	۲	۳	٤	۵	٦	۷
پسر	دختر	دختران	پسرِ پسر	دخترِ پسر	دخترانِپسر	شوهر
دارایی	نصف	دو سوم	دارایی	نصف	دو سوم	نصف

۲ـ اگر وارث دو صنف از آنان است، انگشت سبّابه‌ی دست راست را بر نام وارث اول، و انگشت سبّابه‌ی دست چپ را بر نام وارث دوم بگذارید و آن دو را به طور مورّب به سوی هم بلغزانید تا به لوزیِ مشترك محلّ تلاقی می‌رسند. سهم هر دو صنف در داخل لوزیِ محلّ تلاقی معلوم شده است. سهم نوشته شده در بالای لوزی مربوط به صنف طرف چپ جدول، و سهم نوشته شده در پایین لوزی مربوط به صنف طرف راست جدول می‌باشد. **مثلاً**: اگر ورثه، شوهر و پسر باشند، در لوزیِ محلّ تلاقی، یك چهارم سهم شوهر، و باقیمانده سهم پسر است.

۱	۲	۳	٤	۵	٦	۷
پسر						شوهر
دارایی						نصف

مثال دیگر: اگر ورثه، مادر، و خواهرِ پدری باشند، سهم خواهرِ پدری نصف، و سهم مادر یك سوم است.

۹	۱۰	۱۱	۱۲	۱۳	۱٤	۱۵	۱٦	۱۷	۱۸
مادر									خواهرِ پدری
یك سوم									نصف

۳ـ اگر ورثه سه یا چهار صنف یا بیشتر باشند، سهم وارث اول با سهام فرد فردِ وراث دیگر سنجیده می‌شود. چنانکه میزان آن تفاوت نکرد، همان مقدار سهمِ او خواهد بود. اگر هم کم یا زیاد شد، مقدار کمتر سهم وی خواهد شد. سپس سهم وارث دوم و سوم، و . . . به همین ترتیب سنجیده و تعیین می‌گردد. **مثلاً**: اگر ورثه، شوهر، و پدر و مادر باشند، سهم شوهر در سنجش با سهام پدر و مادر نصف، و سهم مادر یك سوم، و باقیمانده متعلّق به پدر خواهد بود.

مثال دیگر: اگر ورثه، دختر، و شوهر و پدر بزرگ، و برادرِ مادری باشند، سهم دختر نصف، و سهم شوهر یك چهارم، و سهم پدر بزرگ باقیمانده، و برادر مادری بی‌بهره خواهد بود.

مـثـال ⟵

تـوجّـه

به هنگام تقسیم ارث با توجّه به صاحبان سهام، سه حالت پیش می‌آید:

الف) صاحبان سهام و معدّل سهام مسأله، به گونه‌ای است که نیازی به افزایش یا کاهش چیزی نمی‌باشد. در این صورت بدون هیچ‌گونه مشکلی برابر جدول، ارث میان ورّاث تقسیم می‌شود. **مانند**: ورثه، شوهر، و خواهرِ پدری و مادری است. هر یك نصف دارایی را می‌بَرند و چیزی بر جای نمی‌مانَد:

ـ سهم شوهر و خواهر پدری و مادری ⟵ $\frac{۱}{۲} + \frac{۱}{۲} = \frac{۱}{۱}$

ـ باقیمانده ⟵ $\frac{۱}{۱} - \frac{۱}{۱} = ۰$

ب) مجموع سهام وارث کمتر از معدّل سهام مسأله بوده و بعد از پرداخت سهام، مقداری باقی می‌مانَد. در این صورت مقدار اضافی در درجه‌ی اول به خویشاوندانِ نَسَبی، و در درجه‌ی دوم به خویشاوندان وَلایی، و در درجه‌ی سوم به بیت المال اسلامی داده می‌شود. اگر هیچ‌یك از این‌ها وجود نداشت، به خودِ ذَوی الفروض نَسَبی ردّ می‌گردد و به تناسب سهم آنان میانشان تقسیم می‌شود. **مانند**: ورثه، مادر، و برادرِ مادری است که به مادر $\frac{۱}{۳}$، و به برادرِ مادری $\frac{۱}{٦}$ می‌رسد و $\frac{۳}{٦}$ ترکه برجای می‌مانَد:

ـ سهم مادر و برادرِ مادری ⟵ $\frac{۱}{۳} + \frac{۱}{٦} = \frac{۳}{٦}$

ـ مقدار اضافی ترکه ⟵ $\frac{۱}{۱} + \frac{۳}{٦} = \frac{۳}{٦}$

ج) مجموع سهام ورّاث بیشتر از معدّل سهام مسأله بوده، و مقداری از سهام بی‌محلّ می‌باشد. در این صورت مقدار بی‌محلّ از مجموع سهام ذَوی الفروض به تناسب سهم آنان کاسته می‌شود، و بدین وسیله مقدار کمبود جبران می‌گردد.

مانند: ورثه، شوهر، و مادر، و خواهر است. به شوهر $\frac{۱}{۲}$، و به مادر $\frac{۱}{۳}$، و به خواهرِ پدری و مادری $\frac{۱}{۲}$ می‌رسد:

$\frac{۱}{۲} + \frac{۱}{۳} + \frac{۱}{۲} = \frac{۸}{٦}$ ⟵ ـ سهم ورّاث

ـ ($\frac{۸}{٦}$) از مجموع، یعنی ($\frac{۱}{۱}$) بیشتر است . . .

۲	۳	٤	۵	٦	۷	۸	۹	۱۰	۱۱	۱۲	۱۳	۱٤	۱۵	۱٦	۱۷	۱۸	۱۹	۲۰	۲۱
دختر					شوهر				پدربزرگ										برادرِمادری
یك سوم					نصف				دارایی										یك‌ششم